

FATİH KÖKSAL*

Metin Neşrinde Vezinle İlgili Problemler, Bazı Tespit ve Teklifler

The Problems Related With Meter in Text
Presenting, Some Identification and Suggetions

Ö Z E T

Özellikle son 20 yılda, üniversitelerimizin çoğalmasına paralel olarak akademik çalışmaların da artması dikkat çekicidir. Bu bağlamda Klâsik edebiyatımıza ilişkin pek çok metin de lisan üstü tez çalışması olarak hazırlanmakta, bunların bir kısmı da neşredilmektedir. Kütüphane köşelerinde asırlardır bekleyen kültürel değerlerimizin bilim dünyasının kullanımına açılması ve yeni nesillerin bunları tanınmasının sağlanması kuşkusuz ki çok önemli ve değerlidir. Ne var ki aslında ana malzemesi pek farklı olmayan metinlerin neşir sahasına geçtiğinde birbirinden çok farklı uygulamalara maruz kaldığı çok farklı kışvelere büründüğü de bir gerçektir.

Bu çalışmada, manzum metinlerin en önemli unsurlarından olan "vezin" in metin neşrindeki yeri irdelenmiş, vezinle ilgili karşılaşılan problemlere ve farklı uygulamalara değinilmiş ve bu hususta bir "birlik" oluşturabilmek gayesiyle bazı teklifler sunulmuştur.

ANAHTAR KELİMELEER

Manzum metinler, metin neşri, aruz vezni, imla.

ABSTRACT

Especially in the last 20 years, in parallel with proliferation of universities to increase their academic studies is striking. In this context, many of our text about classical literature prepared for graduate thesis work, some of which are also broadcast. It is certainly very important and valuable that our cultural values that mains in the corner of libraries, waiting for centuries to be opened to the world of science. However, in fact, not unlike the main material of the text when passed to the publishing area exposed to very different applications in different guise is a fact that the impersonation.

In this study, the most important element in verse texts the "meter" has been examined in the text presentig, related with meter problems encountered and the different applications and these issues are addressed in an "alliance" with the intention can be created some proposals were presented.

KEYWORDS

Verse texts, text presenting, aruz meter, spelling.

Klâsik Türk edebiyatı alanında çalışanların metin neşri konusunda karşılaştıkları meseleler daha önce de birçok mahfilde görüşülmüş, tartışılmış; bu konuda makaleler kaleme alınmış, bildiriler sunulmuş fakat problemler tükenmemiştir. Problemlerin tükenmemesini de esasında bizatihi bir "problem" olarak görmemek, hatta tabî kabul etmek gerekir. Burada bir kanaat olarak şü kadarını söylemekle yetinelim. Metin neşri konusunda yaşanan problemlerin bir kısmı, üzerinde çalışılan metinlerle

* Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Kırşehir. (mfkoksal@gmail.com)

ilgili iken önemli bir kısmı da metni neşredenlerden (nâşir) kaynaklanmaktadır.

“Metin neşri konusunda ortak bir anlayışa nasıl varılabilir?” sorusuna cevap aramak, bu soruyu bertaraf etmenin yolunu da ortaya koyacaktır. Peki, ne yapmalı da herkesin uyabileceği ortak bir anlayış ortaya konulmalı? Bu noktada “Herkesin uyacağı tek tip metin neşri sistemi şart mıdır?” veya “Metin neşrinde sistem birliği, olmazsa olmaz bir gereklilik midir?” gibi sorular da sorulabilir. Nasıl ki, ciddi bilimsel dergilerin en ince noktasına kadar ayrıntılandırılmış “yazım ilkeleri”; ciddi üniversitelerin standartları titizlikle hazırlanmış ve aynı hassasiyetle uygulanan “tez yazım yönergeleri” varsa, metin neşri konusunda da bir birlik, düzen ve ortak anlayış geliştirilmelidir. Ama böyle bir anlayış birliğinin geliştirilebilmesi için her şeyden önce bunun gerekliliğine inanan ortak bir iradenin mevcudiyeti gerekir. Böyle bir ortak “metin neşri sistemi”, edebiyatçı, filolog, tarihçi, ilâhiyatçı, sanat tarihçisi vs. bilim dalları ayrımı olmaksızın Arap harfli Türkçe metinlerle uğraşan herkesin sorumluluk alanı içinde bulunmalıdır.

Konunun bu boyutu da ayrı bir meseledir. Tarih, ilahiyat ve sanat tarihi gibi alanlarda çalışan akademisyenlerin pek çoğunun metin neşrinde problemleri yok gibi görünmektedir. Bu alanlarda çalışanların hazırladıkları metinlerin büyük çoğunluğunda maalesef bir vakıa olarak gözlemleyebildiğimiz bu duyarsızlık ve kayıtsızlığın, metnin temeli demek olan “dil” hususundaki bilgi eksikliğiyle ilgili olduğunu söylemek yanlış olmaz. Çevirdiği metnin hangi yüzyılın ürünü olduğuna dikkat etmeden hatta harekeli metinlerde dahi harekeleri göz ardı etmek suretiyle metnin devriyle bütün irtibatını kopartarak neşretmek, bir düzensizlik ve sistemsizliğe yol açtığı gibi metni özünden ve anlamından da koparmaktadır. Sanat tarihçisi kimi uzman ve bilim adamlarının neşrettikleri manzum kitabelerin veznini tespit etmek bir yana, şiir olduğunu bile fark edememeleri meselenin boyutlarını gösterir mahiyettedir. Bütün eski metinler Türk dili ve edebiyatının müşterek yadigârlarıdır. Yani eski metinler için tarih metni, edebiyat metni, dil metni, din metni yahut ilâhiyat metni diye bir ayırım yapmak mümkün olmadığı gibi bu doğru da değildir. Çalışma sahası, bilim dalı ne olursa olsun eski metinleri neşretmek sorumluluğunu üstlenen herkesin, metin neşri ameliyesi-

nin asgarî şartlarını bilme mecburiyetini bir “yükümlülük” olarak ad-detmesi gerekir.

Bu yazıda, çok yönlü problemleri bulunan metin neşri konusunun birlik ve sistemden yoksun olduğunu gözlemlediğimiz önemli bir aşaması olan “metin - vezin” ilişkisi irdelenecek, problemler ortaya konacak ve tespit edilen problemler hususunda bazı teklifler sunulacaktır.

Vezin ve kafiye, eski manzum metinlerin şekle taalluk eden en önemli iki unsurudur. Eslâf nezdinde şiirin güzelliği, haslığı, ancak bu iki temel şekli hususun eksiksiz ve kusursuz şekilde ortaya konmasından sonra düşünülebilir şeylerdi. Özellikle Eski Anadolu Türkçesi (EAT) döneminde verilen dil yadigârlarında aruz kusurlarına çokça rastlanmaktadır. İlginçtir ki, bu dönemde yazılan Türkçe eserlerde müellif ve müstensihlerin aruzu iyi bildiklerini ve de çok önemsediklerini yine aynı metinler bize söylemektedir. Yani bu dönemde aruzla ilgili sıkıntılar aruzun bilinmemesinden değil, uygulanışından kaynaklanmaktadır. XV. yüzyıldan itibaren aruz kusurlarının asgarî düzeye indiği ve nihayet bir asır sonra aruzun Türk şairleri elinde mum gibi eriyen bir yumuşaklık ve esnekliğe dönüştüğü de söylenegelen hususlardandır.

Ne var ki pratikte vaziyetin pek de öyle olmadığı, el yazması metinlerle uğraşmaya başlayan hemen herkesin gördüğü gerçeklerdendir. İmale ve zihaf meselesi, ilerleyen yüzyıllarda büyük oranda halledilirken başka problemler ortaya çıkmıştır. Yazımızın asıl konusu olan metin neşrinde vezinle ilgili olarak karşılaşılan meselelerin ayrıntısına girmeden önce Türkiye’de yapılan Arap harfli Türkçe metinlerin bilimsel neşirlerinde, vezinle ilgili konularda -genel olarak- hangi usullere başvurulduğunu tespit etmekte yarar vardır. Ülkemizde yapılan neşriyatta bu hususta şu üç yolun izlendiği görülür:

1. “Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem” veya bu anlama gelen benzeri başlıklar altında veya önsözde vezne müteallik konular hakkında okuru tatmin edici ve makul açıklamalarda bulunulan çalışmalar. Bu grupta yer alanlar neşirlerin vezinle alâkalı değerlendirmelerinin zihafli kelimelerin gösterilişinde nasıl bir yol izlendiği hususunda yoğunlaşır.

2. “Metnin Kuruluşunda İzlenen Yöntem” veya benzeri bir başlık altında veya önsözde metni neşrederken nasıl bir yol izlendiği veya karşılaşılan problemlerin halline dair bilgi verildiği hâlde vezinle ilgili hususlarda herhangi bir açıklama yapılmayan çalışmalar. Bu gruba giren çalışmaların kimilerinde bazı beyitlerin dipnotlarında veznin kusurlu / bozuk olduğuna dair açıklama yapılmakla yetinilirken bazılarında bu açıklamalara da yer verilmemektedir.

3. Hiçbir yerinde metin neşrinde nasıl bir metot takip edildiği hakkında açıklama yapılmayan çalışmalar. Bu tür metin neşirlerinde hâliyle vezinle ilgili bir uyarı da yer almamaktadır. Bu çalışmaların da bazılarında ikinci grupta olduğu gibi beyit dipnotlarında vezinle ilgili uyarılar bulunabilmektedir.

Bu üç grup içinde son gruba giren yayınlar, çok ciddi bir oran ve yekûn oluşturmaktadır. Gerçekten de metin neşrine dayalı bir akademik çalışma için; nüshaların değerlendirilmesinden başlamak üzere, metin tespitinde hangi usullerin takip edildiği, ne türlü problemlerle karşılaşılıp bu problemlere hangi çözümlerin getirildiği, metin boyu karşılaşılan ayraç, köşeli ayraç, soru işareti, ünlem, üç nokta, eğik çizgi, tırnak vb. işaretlerin ne anlama geldiği, varsa italik, koyu veya altı çizili kelimelerin neyi ifade ettiği, sayfa / varak numaralarıyla şiir / beyit sıralarının numaralandırılmasının nasıl yapıldığı, veznin ne suretle gösterildiği, Arapça ve Farsça iktibasların nasıl yapıldığı, yine imlâda hangi usullerin tercih edildiği, transkripsiyonda, vezinle ilgili problemlerde, nüsha farklarının gösterilmesinde... ilh. nasıl bir yol izlendiği gibi pek çok konunun, okurun zihninde soru işareti oluşturmayacak tarzda açıklanmış olmasının önemi sorgulanamaz. Bir metin neşri çalışmasında bu açıklamaların bulunmaması, ciddî bir nakısa olarak kabul edilmelidir.

İzlenen metodun ayrıntılı olarak sunulması sadece okurun metne vukufunu kolaylaştırmaz; aynı zamanda nâşiri de dikkatsiz, kayıtsız ve özensiz olmaktan koruyarak metin disiplinine icbar eder.

Metin neşrinde metin-vezin ilişkisine dair tespit ettiğimiz problemler, mevcut uygulamalar ve -müşterek bir anlayış ve sistematik oluşturmak adına- bunların halline dair sunduğumuz teklifler şunlardır:¹

1. İmalenin metinde vurgulanması

İmale, yaygın tanımıyla, aslında kısa olan bir hecenin vezin zaruretiyle uzun okunması / kabul edilmesi demektir. Klâsik şiir geleneğimizde, Türkçe kelimelerde hurûf-ı med denilen üç ünlü (ا , و ve ی) ile imale yapmak ciddi bir kusur olarak telakki edilmezken başta “e” sesi olmak üzere “ö” ve “ü” ünlüleriyle yapılan imalelere sıcak bakılmamıştır. Bunlardan “ö” ve “ü”, و ile karşılanmaktadır. “E” sesi ara seslerde gösterilmezken kelime sonunda ة ile gösterilir. Dolayısıyla “e” dışındaki bütün seslerle yapılan imaleler sadece sese istinat eder, şeklen bir karşılıkları yoktur. İşte bu yüzdendir ki, kimi metinlerde, “e” sesinin imaleli bir heceye tekabül ettiği kelimelerde imaleye işaret etmek amacıyla bu seslerdeki uzunluk elif (ا) ile gösterilmiştir: دلارم (dilerem), سويلادى (söyledi), نجا (nice)... gibi. Özellikle EAT döneminde yazılan mesnevilerde bu durumun pek çok örneği vardır.

Mevcut uygulamalar: Yapılan metin neşirlerinde, metin içerisinde bu duruma genellikle işaret edilmemektedir.² Resimli Türk Edebiyatı’ndaki metinlerde mevcudiyeti dikkat çeken imaleli Türkçe eklerin işaretle gösterilmesini (Banarlı 1971) başka bir metinde göremedik. Bu eserde verilen şiir örneklerinde bütün imaleli ünlüler, altına kısa çizgi konularak gösterilmiştir.

Pek çok yayında bu durum için bir açıklama getirilmezken kimi çalışmalarda “*Türkçede uzun hece olmadığından vezin icabı uzun okunması*

¹ Metodolojik bir çalışma olan bu yazıda herhangi bir kişi veya yayının eleştirilmesi hedef alınmadığından, isabetli bulmadığımız örneklerin alındığı metinlerin kaynakları belirtilmemiştir. Künyeleri verilen çalışmaların tamamı, makalemize konu olan vezin-metin ilişkisi çerçevesinde -bazılarındaki kimi tercihlere katılmamamızla birlikte- muteber ve değerli çalışmalardır. Künyeleri verilsin verilmesin burada atfedilen çalışmaların hiçbirinin eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmadığını hassaten ifade etmek istiyoruz.

² Bu durumun olduğu metinlerde “nüsha özellikleri”nin tanıtıldığı bölümdeki açıklamaların konumuzla ilgisi yoktur.

gereken ünlüler transkripsiyonda gösterilmedi." (Meriç 1997: 201) vb. açıklamalarla konuya dikkat çekilmiştir.

Teklifimiz: Genel bir kural olmamakla birlikte daha ziyade EAT metinlerinde rastlanan bu durumda bahis konusu özellik vurgulanmak üzere "e" sesinin "ê" veya "ë" ile gösterilmesini öneriyoruz:³ dilërem, söylëdi, nicë ... gibi.

"e" sesinin imaleli olduğu hâlde bu durum metinde imla ile (ı) belirtilmemişse bir işaret konulmaması uygun olacaktır. Bu aksan işareti, metnin aynen orijinalinde olduğu gibi sağlıklı olarak okur önüne konmasını sağlayacağı gibi imaleleri de işaret etmesi bakımından önemli ve gereklidir.

Bu usûl, Ravzatü'l-envâr'ın neşrinde uygulanmıştır (Köksal 2003: 69, 225):

Odur her nê ki var pinhân u zâhir
Odur mevcûd u mücid evvel âhir

Kişinüñ varlığı yokluktan olur
Yücëlik ancak alçaklıktan olur

Müellifler bu tasarrufa çoğunlukla Türkçe kelimeler üzerinde başvurmuşlarsa da uygulama zaman zaman Arapça ve Farsça kökenli kelimelerde de görülebilmektedir (Zaîf yz.: 3b):

Ol-durur niyyëtüm imdi söyleyem
Muştafa'nuñ Mevlid'in şerh eyleyem

Ba'd ez-ân ol Hâk te'âlâ iy dede
Diledi yirde hâlîfë yarada

2. Vezin gereği yapılan ses (ünlü) türetmeleri

Vezin gereği "bezm" kelimesinin "bezim", "germ" kelimesinin "gerim" vb. gösterilmesi gibi -çoğunlukla Arapça ve Farsça kelimelerde- ses türetilmesi yapılabilmektedir. Bu uygulamanın bir "kaide kırıcılık" (Mazioğlu 1957: 122) hâlinde XVII. yüzyılda Nedîm'le birlikte kullanılmaya başlandığına dair yaygın bir kanaat varsa da daha eski metinlerde

³ Bu işaretin bulunmadığı fontlarda benzer bir işaret kullanılabilir.

de karşımıza çıkması bu görüşü nakzetmektedir. Aşağıdaki örneklerde görüleceği gibi bu özellik, XV, XVI ve XVII. asırlarda kaleme alınan eserlerde de çokça görülmektedir.

Mevcut uygulamalar: Metin neşirlerinde, vezin gereği -bilinçli olarak- yapılan ses türetmelerinde şu uygulamaların yapıldığını müşahade ediyoruz:

a) Kelimenin doğru olan imlâsıyla değil, vezin gereği okunması gerektiği gibi transkribe edilmesi (Kahraman 1999: 37):

Ĥîn-i **rezim** Rüstem-i düşmen-şikâr
Vaqt-i **bezim** gonca-i faşl-ı bahâr

b) Kelimenin doğru imlâsıyla yazılıp bu duruma dip notuyla dikkat çekilmesi (Sabuncu 2005: 222):

Eyledüm ol mâhı teferrüc-künân
Kendimi bālâ-yı **servde** nihân

Nâşir, beyte düştüğü dip notunda “*Bu musranın vezninde bozukluk vardır. ‘Serv’ kelimesi ‘seriv’ şeklinde okunursa düzeliyor.*” demektedir. Bu tercihle, vezin hususiyetine dikkat çekilmiş olmakla birlikte müellifin vezin bilgisine dair bir zan ortaya çıkarmak gibi bir tespit de ortaya konmaktadır. Hâlbuki bu, müellif tarafından bilinçli yapılmış bir tercihtir. Bu tür ses türetmeleri, -imale, zihaf, med ve vasla ilave olarak- bir başka aruz hususiyeti⁴ kabul edilebilir.

c) Ses türemesini de, vezindeki farklılığı da fark edemeyenleri ayrı bir grup olarak zikretmek gerekir.

Teklifimiz: Biz, vezin gereği yapılan ses türemelerinde duruma dikkat çekmek için türeyen seslerin ayrıç içine alınmasını öneriyoruz: “rezim” yerine “rez(i)m”; “bezim” yerine “bez(i)m” gibi.

Ses türemesinin pek çok örneği bulunan Mevhûb-ı Mahbûb (Kartal 2000) ve Ravzatü’l-envâr’ın (Köksal 2003) neşrinde bu usul uygulanmıştır:

⁴ Pek çok kitapta “imale, zihaf, med ve vasl” için “aruz kusurları” tabiri kullanılır. Biz aksine zihaf dışındakilerin bir aruz kusuru kabul edilmemesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu konuyu ayrı yazıyla ele alacağız.

Faḥ(i)r eyledi çün ol faḥr-ı ‘âlem
Güzīn-i enbiyâ şāh-ı dü ‘âlem (Kartal 2000: 39)

Ser(i)v rakḳāş u safḳ eyler şanavber
Budaklar ider eḫşān sīm ile zer (Köksal 2003: 94)

Metin tamiri yapılan yerler köşeli ayraçla gösterilirken ses türemesinin ayraçla gösterilmesi karışıklık doğmasını önleyecektir.

3. Şeddeli kelimelerin imlâsı

Hakk, dürr, hatt, hadd... gibi sonu şeddeli kelimelerin yazılımı da vezinle ilgili imlâ problemleri arasındadır. Buradaki problem şeddenin okunmasının / yazılmasının vezne halel getirmesi hâlidir.

Mevcut uygulamalar: Şeddeli kelimelerin imlâsında zaman zaman vezni bozan tercihlerle karşılaşırız. Meselâ aşağıdaki beyitte ikiz ünsüzle biten “Haḳḳ” kelimesinin ardından yine ünsüzle başlayan bir ek geldiğinden “med” ortaya çıkmakta, hâliyle müelliften kaynaklanmayan bir vezin kusuru nâşir tarafından ortaya çıkarılmaktadır:

Ḥaḳḳı ol kim ḫurmaya dāyim aña
Ḥaḳḳ mu‘īn ü yār olur dāyim aña

Bu tür yanlış uygulamaların yanı sıra doğru tatbiklerin daha çok olduğunu ifade etmek gerekir. Nesimî Divanı’nda “Ḥaḳḳ” kelimesinin birkaç kere geçtiği şu beyit kelimenin vezne göre nasıl yazılması gerektiğine dair güzel bir örnektir (Ayan 2002: I/240):

Ḥaḳdan Ḥaḳı gel iste Ḥaḳḳ ile vāşıl ol kim
Ḥaḳ va‘de virdi çün kim Cum‘a günü liḳādır

Bu beyitte dört defa geçen “Ḥaḳḳ” kelimesi, med ortaya çıkmaması için üç yerde “Ḥaḳ”, şeddeli okunmasında bir mahzur olmayan bir yerde ise “Ḥaḳḳ” yazılmıştır.

Sonu şeddeli bu tür kelimelerden sonra bir ünlü geliyorsa tabî olarak kelimenin ikinci ünsüzü ortaya çıkar ve “Ḥaḳḳ, ḳadd” gibi okunur / yazılır ki, burada zaten ihtilâf yoktur. Ancak bu kelimeler açık heceye tekabül ediyorsa ikinci ünsüzlerin düşürülmesi gerekir: *Ḥaḳḳa* yerine *ḥaḳa*, *dürri* yerine *düri*, *kaddi* yerine *kadi*, *ḥaddi* yerine *ḥadi*... Bu durumda özel bir işaret kullanmaya gerek yoktur. Aşağıdaki örneklerde asılları

şeddeli olan “kadd”, “hadd” ve “hatt” kelimelerinin şeddeleri vezin gereği düşürülmüştür:

zülfi *kadi* serviyile kıldı tetâvül
yüzi depildi yire çü çıhdı *had*inden (Ergin 1980: 480)

Gel ey *hat-ı* ruh-ı gül maḥrem-i dil-i zâr ol
Şeb-i siyâh gibi perde-dâr-ı esrâr ol (İpekten 1974: 71)

4. Hece düşmeli ulamaların imlâsı

Hece düşmeli ulama veya ünlü düşmeli ulama denilen, ünlünün ünlüye ulanarak iki ünlüden birinin düştüğü *vashın* bulunması durumu da konuyla ilgili kayda değer problemlerdir.

Mevcut uygulamalar:

a) Ulamanın apostrof (kesme) işaretiyle gösterilmesi:

Düşmene uyub Kemâl'e söylemezsin küsdüñ âh
Eyl' anuñla merḥabâ şeyḫanı gel âvâre kı

Ṭaşu beklikle ider ta'bir şeyḫ
Ṭoprağı *şıklıkletle'der* ta'bir şeyḫ

Her iki beytin bulunduğu eserlerin neşrinde de tıpkıbasım bulunmadığı için orijinal şekilleri göremiyoruz. Ancak metinlerin orijinallerinin bu şekilde olmadığına şüphe yoktur. Aynı usulü takip eden naşirlerden ilki birinci kelimenin (Eyle) son hecesini, diğeri ise ikinci kelimenin (ider) ilk hecesini vezin gereği düşürmeyi ve düşen heceleri apostrofla göstermeyi tercih etmişlerdir.

Bir başka örnek:

birbir'üstine muṭabbaḫdur i yâr
varmayasın key saḫın sen ihtiyâr

Buradaki “birbir'üstine” imlâsının da vezinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Neşre ekli tıpkıbasımda bu ibarenin “birbiri” ve “üstine” şeklinde iki ayrı kelime olarak yazıldığı görülmektedir. Bu çalışmada “Metni Kurarken İzlenen Yol” anlatılırken ünlülerin ulamasına veya vezin-implâ ilişkisine dair herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Bir

önceki örnekten farklı olarak bu metni neşredenler, ilk kelimenin son ünlüsünü düşürmeyi tercih etmişlerdir.

Yine ünlü ulamasının apostrofla gösterildiği bir başka çalışmada;

Bilmezem kim *nic'olur* âhır ser-encâmum benüm

mısrası için de “Metinde ‘nice olur’ şeklindedir, vezin tutmadığı için bu şekilde değiştirildi.” dip notu düşülmüştür.

b) Ulamanın herhangi bir işaretle gösterilmemesi:

Çoğunlukla vezin tespitindeki dikkatsizlikten kaynaklanan bu gruba giren pek çok yayın vardır.

Yukarıdaki “birbir’üstine” imlâsının alıntılandığı metinde, aynı durumdaki bir başka beyitte ulama herhangi bir şekilde vurgulanmamıştır:

kartaşuñ senden kaçır bilgil i yâr
ol gün-içün kıl ‘amel *bunda ihtiyâr*

Hâlbuki imlada tutarlılık adına, ilk beyitte vezin zaruretiyle “birbir’üstine” yazıldığına göre buradaki “bunda ihtiyâr” ibaresinin de aynı gerekçeyle “bund’ihtiyâr” şeklinde kaydedilmesi gerekirdi.

Bir başka yayında ünlü ulaması fark edilemeyerek ikinci mısranın vezni bozuk olduğu dip notu düşülmüştür:

Dimiş öldüm yâre gönülde seni sevdüm seni
Dil *belâsına ugradum* bilmezlik ile vâ beni

Şu beyitlerin nâşiri ise bu durumdaki beyitlerde ulamayı da, vezindeki farklılığı da fark edememiştir:

Zî-sa‘âdet aña **ki oldur** evvelâ
Câmi‘-i Qur‘ân olan rahmet aña
Râbi‘an hem diyelim na‘t-ı ‘Alî
Ki oldı dördüncü hâlîfe ol velî

c) Bir başka uygulama da ünlü ulamasının yine bir ünlünün düşürülmesi ama kesme işareti yerine alt çizgiyle gösterilmesidir:

Şabka yırdub yoldı bunlar şaçını
Marqoyı_şadub sıdılar haçını⁵

Bu beytin ikinci mısrasındaki ulamadan metinde ne demek istendiği anlaşılamamaktadır. Ancak Arap harfli metne baktığımızda ibarenin “Marko’yu uşadup” olduğunu öğrenebilmekteyiz.

Aynı metinden ilginç bir ulama örneği:

Baht_ayı tâvûs-veş cevlân urur
Çerh_uzakluk ol yedi meydandurur

Metnin orijinalini görmeden bu harf çevriminden bir şey çıkarmak neredeyse imkânsızdır. İlk ulamanın “Bahtı ayı”, ikincisinin ise “Çerhe uzaklık” şeklinde olduğu yine ancak Arap harfli metnin delâletiyle anlaşılabilir. Hâl böyle olunca müellifin meramını anlatmak için yapılan metin neşri ameliyesi amacına hizmet etmekten uzaklaştırılmaktadır. Aynı beyit içinde ulama nedeniyle düşürülen harflerin hem ses, hem gramatikal fonksiyon itibarıyla tamamen farklı olması ise anlaşılmayı büsbütün güçleştirmektedir.

d) Aşağıdaki beyitte apostrof ve alt çizgi uygulamasının adeta sentezi yapılmıştır ki gereksiz ve zihin bulandırıcı bir uygulamadır:

Her ne da’vâ *k’_eyledi* ol hak Rasûl
 Hak katında cümlesi oldı kabûl

Arap harfli metne baktığımızda “ki” bağlacı ile “eyledi” kelimesinin ayrı ayrı yazıldığını görüyoruz.

Her ne da’vâ *ki_eyledi* ol hak Rasûl

e) Yapılan bir başka uygulama ise iki kelimenin orijinal şekilleriyle yazılarak aralarının kavisli veya düz bir çizgiyle birleştirilmesidir.

Bu, hem metne sadık kalmak, hem de vezne dikkat çekmek için bize göre en sağlıklı yoldur. Bu işaretin belirtilen şekilde kullanıldığı çok sayıda çalışma mevcuttur. Birkaç örnek verecek olursak:

⁵ Transkripsiyon kusurları neşredilen metni olduğu gibi aktarmamızdan kaynaklanmaktadır.

Kişinüñ gerek 'aqlı vü 'ilmi_ola
Dañı hulk u hem şabr u hilmî ola
(Dilçin 1991: 206)

Şaçun **devrinde_izün** tozın umarmış bāddan nergis
Ne bilsünler şehā göz qıpdüğün anuñ qarañuda
(Ambros 1982: 199)

Seni diriz **seni_isderüz** ilāhī
Bilürsin kamu esrārı k'emahī
(Akalin 1975: 52)

Bular dīn **içre_anuñcün** oldı server
Ki hük-m-i şer'den çekmediler ser
(İnce 2000: 65)

Anuñ hükminde döner bu şevābit
Ne yirde **şurdısa_olur** anda şābit
(Meriç 1997: 218)

Dilde_olan zülf ü ruñuñ 'ışkı yaşını gözümün
Gice gündüz dürişür halka 'ayān eylemege
(Aynur 1999: 108)

Şu hâlde (c) grubundaki örnekleri -Arap harfli metni gözetmek suretiyle transkripsiyon hatalarını da düzelterek- şu şekilde yazarsak hem metin anlaşılmuş, hem de ulama gösterilmiş olacaktır:

Şabka yırdup yoldı bunlar şaçını
Março'yı_uşadup şıdılar haçını

* * *

Bahtı_ayı tāvüsveş cevlān urur
Çerçe_uzaklık ol yedi meydān durur

Yukarıdaki örneklerden *Eyl'anuñlanın Eyle_anuñla*; *şıqletle'derin şıqletle_ider*; Diğer neşirdeki ulama örneklerinin de *birbiri_üstine*, *bunda_ihtiyār* imlâsıyla yazılması, vezindeki ulamaya dikkat çekilmesini sağlayacağı gibi metnin anlaşılmasını da kolaylaştıracaktır.

(a) maddesinde anılan;

Bilmezem kim *nic'olur* âhır ser-encâmum benüm

mısrasında da hiç düzeltme yapılmaksızın metin orijinal şekliyle aktararak “nice” ve “olur” kelimeleri alt çizgiyle birleştirildiğinde (nice_olur) hem metne sadık kalınacak, hem de ulamaya işaret edilmiş olacaktır:

Ünlü ulamalarında kalıplaşmış şekiller de vardır. Bu kullanım daha ziyade mısra başında “ki” bağlacından sonra gelen ünlülerde görülmektedir. Çoğunlukla کایر , کاولا vb. belirli kelimelerde karşımıza çıkan bu imlânın yazı çevriminde yine metne sadık kalınarak “k’ola, k’ider” şekli tercih edilmelidir. Ancak kelimeler metnin orijinalinde ayrı yazılmışsa (که ایده , که اولا), yine metne sadık kalmış ama aynı zamanda vezin konusunda okuyucuyu uyarılmış olmak için “ki_ola, ki_ide” şeklinde alt çizgiyle birleştirilmelidir. Buna somut bir örnek olmak üzere (d) maddesindeki *k’eyledi* ibaresinin de *ki_eyledi* şeklinde yazılması gerektiği söylenebilir.

Tamamen kalıplaşmış olan (نوله , نیده) “nola, nide” vb. kelimelerde de apostrof işareti kullanılarak metnin “n’ola, n’ide” vb. şekilde olduğu gibi aktarılması uygun olur.

5. Zihafılı kelimelerin imlâsı

Zihaf, bilindiği gibi aruzda aslı uzun bir ünlüyü kısa kabul etmektir ve bir aruz kusuru kabul edilir. Metin neşirlerinde olduğu gibi Arap harfli Türkçe metinlerin orijinallerinde de zihafılı kelimelerin yazımında farklılıklar görülmektedir. Kimi metinlerde üzerinde zihaf olan sese imlâyla bilinçli olarak dikkat çekilmektedir. Bu, bazen zihafılı ünlünün hiç yazılmaması, bazen de elif yerine hâ’-i resmiye yazılması şeklinde olmaktadır. EAT dönemi metinlerinde zihafılı hece kelime sonundaysa ünlünün hiç yazılmaması veya harf yerine harekeyle gösterilmesi de sıklıkla karşılaşılan imla özelliklerindedir. Çoğu metinde ise zihafılı kelimeler doğru / orijinal şekliyle aynen yazılmaktadır. Üçüncü bir grup olarak da aynı metin içinde bazı kelimelerde zihaf yapılan harfin yazılırken bazılarında yazılmadığı metinlerden söz edebiliriz.

Mevcut uygulamalar: Yapılan metin neşirlerinde, içinde zihafılı hece bulunan kelimelerin imlâsı konusunda da birlik olmadığını görüyoruz. Bu durumda genellikle şu yollardan biri tercih edilmektedir:

a) Orijinal metnin aynen aktarılması. Bu yolu tercih edenler, orijinal metindeki imlâda zihafı ses nasılsa ona uymaktadırlar. Bu gruba giren çalışmaların pek azında bu durum, “*Vezin gereği zihaf yapılması gereken yerlerde de metindeki imlaya bağlı kalınmıştır.*” (Dilçin 1991: 185) vb. ifadelerle açıklanmaktadır. Vezin meselesinin önemli bir unsuru olan zihafa metinde herhangi bir şekilde işaret edilmemesinin -gerekli açıklama yapılan çalışmalar için- bilimsel ölçütlere uygun olmakla birlikte bir eksiklik olduğunu düşünüyoruz.

b) Zihaf yapılan seslere düzenli olarak aksan konmaması. Bir grup nâşir, zihaf yapılan uzun ünlülerin aksanlarını düzenli olarak göstermemektedir. Bu gruba giren çalışmaların da bazılarında bu durum “*Metnin tespitinde, zihaf olan yerlerde uzatma işareti konulmamıştır.*” (Horata 1998: 158) veya “*Şiirlerdeki zihaflarda vezne göre hareket edilmiş, zihaf varsa vezindeki zaruretten kaynaklanan imlâ tercih edilmiştir.*” (Avşar 2007: 112) şeklinde izah edilmiştir.

Bu, makul ama bazı mahzurları olan bir tercihtir. Birinci mahzur, aksan konulmadığı takdirde kelimenin yanlış anlaşılma ihtimalidir. Sözelimi Farsça “dostluk” anlamındaki “yâri” kelimesinin ikinci hecesi zihafıysa ve bu zihaf nedeniyle “yâri” olarak transkribe edilmişse “sevgilisi” (de) anlaşılmaması için yapılabilecek bir şey yoktur. Bu tercih, zihafı hecedeki ünlünün orijinal metinde mi bulunmadığının, yoksa nâşirin mi bunu aksan koymayarak göstermediğinin anlaşılmasına da yol açacaktır.

c) Kimi çalışmalarda ise zihaf hiç dikkate alınmamakta, zihafı kelimeler düzenli olarak orijinal imlâlarıyla, yani aksanlı olarak yazılmaktadır. Bu tür uygulamayı tercih edenlerin pek azı “*Arapça ve Farsça uzun ünlüler, vezin zarureti ile kısa okunsalar bile, daima uzunluk işareti kullanılarak yazılmıştır.*” (Kutlar 2004: 80) türünden bir açıklamaya gerek görmektedir.

Bu uygulamanın sakıncası da eslâf için kafiyeyle birlikte metnin en önemli iki unsurundan biri olan veznin dikkate alınmamasıdır.

d) Edith Ambros tarafından hazırlanan Meâlî Dîvânı neşrinde aslı uzun olduğu hâlde vezin gereği kısa okunması gereken, yani zihaf ya-

pılan ünlüler, harfin üzerine hilâl benzeri bir işaret konularak vurgulanmıştır (Ambros 1982: 132, 331):

Aşıq oynamağa ol ma'sûm melek çizmiş çizi
Bâğdan şûfî üzüm derdüñ şuyından çek elüñ
(Meâlî)

Sûfi benüm-le şarâb içmekde bahş étmişdi lîk
Qaçdı meydândan çü aldum destüme mey-dâncuğum
(Meâlî)

Teklifimiz: Biz kısmen Ambros'un uygulamasına benzer ama farklı bir yol öneriyoruz: Eğer zihaf yapılan ses (ünlü) orijinal metinde harf olarak gösteriliyorsa metne uyararak aksanlı yazmak fakat hecedeki zihaf harfi *eğik (italik)* yazarak vurgulamak; zihaf orijinal metinde de vurgulanıyor, yani Arapça veya Farsça kelimenin uzun ünlüsü harf olarak gösterilmiyorsa metne uyararak o ünlüyü aksansız ve yine *eğik* karakterde yazmak.

Konuyu daha berrak hâle getirebilmek için aynı mısraın iki farklı yazılışını gösteren şu iki örneğe bakalım:

- 1 يوزك جنت بغنك تر كليدر
- 2 يوزك جنت باغنك تر كليدر

İlk sırada doğru imlası باغ olan "bâğ" kelimesi zihafa işaret etmek amacıyla بـğ şeklinde yazılmıştır.

İkinci sırada aynı kelime müellif (veya müstensih) tarafından -zihaf imlada gösterilmeksizin- doğru imlasıyla yazılmıştır.

Böyle bir durumda, yukarıdaki uygulamalardan;

(a) grubuna giren nâşir kelimenin metindeki imlalarına sadık kalacağından bu iki mısrayı şöyle transkribe edecektir:

- 1 Yüzüñ cennet **bağınuñ** ter gülidür
- 2 Yüzüñ cennet **bâğınuñ** ter gülidür

Bu yol tercih edildiği takdirde ikinci imla ile zihafa işaret edilmemiş olacaktır.

(b) grubuna giren nâşirin transkribesi, zihafli seslerdeki uzunlukları göstermeyeceği için her iki mısra da aynı olacaktır:

- 1 Yüzüñ cennet **bağınuñ** ter gülidir
- 2 Yüzüñ cennet **bağınuñ** ter gülidir

Burada zihaf vurgulanmış olacak ama nâşir باغنك imlasını da “bağınuñ” olarak yazacağı için zihafın nüshada imla olarak mevcut olup olmadığı anlaşılacaktır.

(c) grubuna giren nâşir zihafı hiç dikkate almaksızın kelimeleri orijinal imlâlarıyla neşredeceği için her iki şeklin transkripsiyonunu da şu şekilde yapacaktır:

- 1 Yüzüñ cennet **bāğınuñ** ter gülidir
- 2 Yüzüñ cennet **bāğınuñ** ter gülidir

Bu da hem nüshadaki şeklin anlaşılmasına, hem de zihafa işaret edilmemesine yol açacaktır.

(d) grubuna giren nâşir ise bütün zihafı heceleri özel aksan işaretiyle gösterdiği için farklı imlalara sahip her iki mısradaki aynı işareti kullanacaktır:

- 1 Yüzüñ cennet **bāğınuñ** ter gülidir
- 2 Yüzüñ cennet **bāğınuñ** ter gülidir

Bu durumda, her iki şekilde de zihafa dikkat çekilmiş olmakla birlikte metindeki imlanın nasıl olduğu fark edilemeyecektir.

Bizim teklif ettiğimiz yolda ise transkribe şöyle olacaktır:

- 1 Yüzüñ cennet **bağınuñ** ter gülidir
- 2 Yüzüñ cennet **bāğınuñ** ter gülidir

Yani ilk durumda müstensih (veya müellif) tarafından “bāğ” kelimesindeki elif harfi gösterilmediği için (باغنك) kelimesi “**bağınuñ**”, ikinci kelimenin imlası (باغنك) şeklinde olduğu için zihafı kelime yine italik ama aksanlı olarak “**bāğınuñ**” şeklinde yazılacaktır. Böylece ilkinde aksan konulmayıp kelimenin metinde de elifsiz yazıldığı vurgulanacak, italik yazımla da zihaf gösterilecek; ikincide aksan konularak yine metindeki imlaya işaret edilirken italik yazılarak hecedeki zihaf konusunda okuyucu uyarılacaktır.

6. Medli kelimelerle ilgili problemler:

Metin neşri-vezin münasebetinde önemli bir problem de medli kelimelerin imlâsıyla ilgilidir. Bilindiği gibi adına “bir buçuk hece” de denilen medd, aruzda içinde uzun ünlü bulunan ve ünsüzle biten bir heceden sonra veya iki ünsüzle biten bir heceden sonra yine ünsüzle başlayan bir hece başladığında⁶ kısa bir ünlünün ortaya çıkması hadisesidir.⁷ Özellikle ilk durumda, yani içinde uzun ünlü (â, î, û) bulunan heceyle med yapılması bir zorunluluktur. Yani “yârdan” kelimesi, “yâr” hecesindeki medden dolayı *fâ'ilün* (_ . _) değerindedir. Aruzda bunu iki kapalı yani *fa'ülün* (_ _) olarak kabul etmek yanlış, şairi bakımından da bir zül addedilir. Yani tabîî olan bu durumda med yapılması; aykırı olan veya olmaması gereken yapılmamasıdır.⁸ İki ünsüzle biten heceden sonra ünsüz geldiğinde ise med yapılmasına da yapılmamasına da cevaz vardır. Meselâ “derdden” kelimesini şair *fâ'ilün* (_ . _) olarak da, *fa'ülün* (_ _) olarak da kullanabilir.

Mevcut uygulamalar: Karşılaştığımız metin neşirlerinde bu hususla alâkalı herhangi bir uyarı veya işaret rastlamadık.

Teklifimiz: Biz tıpkı zihafli kelimelerde olduğu gibi med yapılması zaruret olduğu hâlde med yapılmayan hecelerin ünlülerinin de -zihafli hecelerde olduğu gibi- *eğik* (italik) karakterde yazılmasını teklif ediyoruz.

Aduñ[ı] Aḥmed-i Maḥmūd didi Ḥaḳ
Bir aduñ Muştafa'dur yâ Muhammed

(Köksal 2009: 90)

Ḳamer devrinde ey fitne sen olduñ ḥüblara ḥâtem
Senüñ ḥâlüñ ḥayâlinde cihân pür-şür u ğavġâdur

(Köksal 2009: 93)

⁶ Uzun ünlü bulunan ve ünsüzle biten bir hece ünlüyle başlayan bir hece geldiğinde de medd yapılabilir ancak ünsüzle başlayan hecede medd yapılması kaide hâlinedir.

⁷ “Medd” hakkında kısa ama çok yararlı şu makale görülmelidir: Tokatlı 2001.

⁸ Sadece nun harfiyle biten hecelerde med yapılmamasına cevaz vardır; hatta bu tür hecelerde med yapılması bir kusur kabul edilir. Bununla birlikte nunla biten hecelerde de med yapıldığının da pek çok örneği karşımıza çıkmaktadır.

Ne yerdensin seni hîç kimse bilmez
Meğer cennetteki ħubbu'l-vaġansın

(Köksal 2009: 131)

Müşteri dükkânın açmış dürlü gevherler şatar
Ĥar-meges olma rakıġb dükkân öñinden şöyle git

(Köksal 2009: 111)

Ĥarañgu kayğudan şādliğ ışıkdan
Olur bāñın nihān zāhir 'ayānum

(Köksal 2009: 106)

Medle ilgili farklı uygulamaların bulunduğu bir durum da, kelimenin aslında olmadığı hâlde meddi göstermek üzere konulan hareketlerin metne dâhil edilip edilmemesi konusudur. Bu hususta bizim kanaatimiz şudur: Söz konusu olan, aslı "āsmān, āşnā, āşyān, şādmān, dāstān, Kirdgār...ilh." olduğu hâlde dilimizde -ve hareketlerden anlaşıldığına göre yazıldığı devirde de- "āsumān, āşinā, āşiyān, şādumān, dāsitān, Kirdigār ...ilh." şeklinde söylenen / yazılan kelimeler ise, vezin zaruretiyle türemiş ara sesleri -harekeleri konmuş olmak kaydıyla- metne dâhil etmekte bir mahzur yoktur. Tercih, metinden önce açıklandıktan ve imla birliği sağlandıktan sonra her iki tercihin de makul olduğu kanaatindeyiz.

Ancak şu şekilde bir ses türemesinin (med), doğrudan kafiyeyle ilgili bir durum olduğundan metne alınması son derece isabetli olmuştur:

Bilür bu sözi ol kim baġtuludur
Cihān andan tehī vü hem ġoludur (Meriç 1997: 224)

7. Vezinle ilgili diğer problemler

Metin neşri-vezin ilişkisine dair buraya kadar sözü edilen problemlere eklenecek başka tartışmalı hususlar da mevcuttur. Birer problem olarak tespit edebildiğimiz diğer hususlar şöyledir:

a. Bir kelimeye iki anlamın birden yüklenmesi. Tevriye, müraat-i nazir ve iham gibi edebî sanatlar yoluyla aynı kelimeye iki –nadiren ikiden çok- anlamın yüklendiği kelimelerin imlâsı konusu da üzerinde durulmaya değer konulardandır.

Mevcut uygulamalar: Yapılan metin neşirlerinde bu hususa dikkat çekilmemektedir. Hâlbuki bu, doğrudan metinle ilgili ve nâşiri ikisinden birini tercihe mecbur eden bir durumdur.

Zâtî aşağıdaki beyitte “dâdını” (intikamını) derken aynı zamanda “tadını” anlamını da kastetmektedir:

Ben müfettişven şehâ kanlıları şorsam gerek
Leblerüñden şekkerüñ alsam gerekdür *dâdını*
(Çavuşoğlu – Tanyeri 1987: 366)

Eski harfli imlâ (دادینی) her iki manayı da anlamamıza da imkân verirken bunu Latin harflerine çevirdiğimizde ya “dâdını” yahut “dadını” yazmak zorundayız.

Dil tenürında ciger yandığı yitmez midi kim
Yidi derdiyle beni gam dağı *bir yanumdan*
(Sungur 1994: 159)

beytinde geçen “bir yanumdan” ibaresiyle (بريانمن) aynı zamanda “bi-ryânundan” (kebabımdan) anlamını söylemektedir.

Benzerlerini çoğaltabileceğimiz bu duruma son örneğimiz de Emrî Divanı’ndan:

H̃ âbda yarı görüp büsesin almak diledim
Bir H̃abeş bekler imiş ben anı *h̃âlî* şandum (Saraç 2002: 354)

Şair Arap alfabesinin imkânlarında yararlanarak خالى kelimesine bir yandan “boş” (h̃âlî) anlamını yüklerken diğer yandan “yanaktaki ben” anlamındaki “h̃âl” kelimesine (-i) iyelik eki ekleyerek “ben’i” anlamını kastetmektedir. Ancak kullandığımız transkripsiyon sistemleri kastedilen anlamların her ikisini de göstermeye el vermemektedir.

Bu durumda nâşir ne yapmalıdır?

Teklifimiz: Eğer şair yukarıdaki örneklerde olduğu gibi her iki kelimeyi de aynı nispette kastetmişse herhangi biri ana metne alınıp dip notuyla kelimenin kastedilen diğer anlamına da dikkat çekilmesinin yararlı ve hatta gerekli olduğu düşüncesindeyiz. Nitekim doktora tezimizde bu usûl uygulanmıştır. Sühâyî mahlaslı şairin aşağıdaki beytinde geçen بانه ibaresi buna tipik bir örnektir:

Gören beni dir nice yanarsın daḥı miskīn
İşkuñ odı ile yanana yā ne disünler (Köksal 2001: 1112)

Burada şair ibareyi metinde olduğu gibi “yâ ne”yi kastettiğinde be-yitten “Beni her gören ‘Ey miskin! Daha ne kadar yanacaksın?’ der. Aşkın ateşiyle yanana başka ne desinler?” manası çıkar. Aynı ibareyi “yana” olarak okuduğumuzda ise ilk mısra aynı kalmak suretiyle “... Aşkın ateşiyle yanana (öyle soru sormasınlar da, varsın) yansın desinler.” anlaşılır. Önümüze aşka dair tamamen farklı iki bakış açısı getiren bu iki seçenekten birini tercih etmek zorundayız. Ancak bu iki kelime / ibareden birini tercih ettiğiniz zaman beytin manasını ikisinden birine mahkûm edecek ve dahası şairin beyte asıl yüklediği inceliği yok edeceksiniz demektir. Latin harflerine aktarımda ikisinden birini tercihten başka şansımız bulunmadığına göre, iki imlâdan birinin -anlamı baskın olan varsa onu, her iki anlam da eşit değerde kastedilmişse tercihan vezne uygun olanı- ana metne alıp bu çift anlamlılığı dip notuyla belirtmek en makul yoldur. Bunun için biri açıkça yazılmış, diğeri kısaltma yapılan şu iki dip notu örnek olarak önerilebilir:

1. yâ ne: metinde “yana” da okunacak / anlaşılacak şekilde te-vriyeli olarak kullanılmıştır.

2. yâ ne: yana (tevr.)

b. Vâv-ı ma’duleli bazı Farsça kelimelerin imlâsı. “ḥorşîd, ḥod, hoş, ḥoy” gibi kelimelerin Arap harfli imlâları (خورشید), (خود), (خوش), (خوی) şeklindedir.

Mevcut uygulamalar: Bu kelimelerin transkribesinde genellikle hata yapılmaktadır. Hâlbuki bu kelimelerdeki vav harflerinin uzunluk değeri yoktur. Bir önceki harf olan خ’yı yuvarlaklaştırma fonksiyonu olan bu vavların söz konusu özelliği bilinmediğinden, yapılan metin neşirlerinin pek çoğunda “ḥürşîd, ḥöd, ḥōş, ḥōy” şeklinde yazılmaktadır ki, böylece kelime yanlış transkribe edilmekle kalınmamakta vezin de bozulmaktadır.

Teklifimiz: Eski şairlerimiz bu harflerin fonksiyonlarını iyi bildiklerinden bu kelimelerdeki vavlara uzunluk değeri vermemişlerdir. Bu kelimelerde vavın bulunduğu heceler daima kısa / açık hece değerindedir ve bu hecelerden sonra ünsüzle başlayan hece geldiğinde katiyen med ortaya çıkmaz. Yani metinlerde sıkça karşımıza çıkan bu kelimeler-

deki vavları transkribe ederken و'ları aksanlı yazıldığında müellifin doğru imlâsıyla beraber vezin de bozulmuş olur. Bu konuda geniş bilgi için F. Tulga Ocak'ın makalesine (Ocak 1997) bakılmalıdır.

Burada her ikisinin de imlâsı (خور) olan “güneş” anlamındaki “ḥor” (ḥur) kelimesiyle “aşağılık, adî, bayağı” anlamındaki “ḥōr”u karıştırmamak gerekir. “Bayağı” anlamındaki “ḥōr” kelimesi “ḥ ā r”dan (خوار) muharrefir ve metinde (خور) imlâsıyla yazılmışsa “ḥor” olarak transkribe etmek gerekir.

c. Elif-i maksûreyle yazılan kelimelerin imlâsı.

Mevcut uygulamalar: “Īsā, Mūsā, mā nā, da vā...” gibi elif-i maksûre dediğimiz ye (ی) ile yazıldığı hâlde elif (ا) gibi “ā” okunan kelimelerin imlâsında da genel olarak bir sistemsizlik gözlenmektedir.

Teklifimiz: Bu kelimelerin elif-i maksûreyle yazılan heceleri uzun heceye tekabül ediyorsa “Īsā, Mūsā, mā nā, da vā...” şeklinde; kısa (açık) heceye tekabül ediyorsa ya zihafılı hecelerde yaptığımız gibi o harfi *eğik* (italik) karakterde “Īsī, Mūsī, mā nī, da vī...” ĩ ile yazılmasını öneriyoruz.

Bu kelimelerin kafiye teşkil etmesi durumunda ise elbette kafiye göz önünde bulundurulmalıdır.

d. Kimi kelimelerin vezin gereği farklı transkribeleri.

Bu madde ile muradımız “İstanbul-Sitanbul”, “İskender-Sikender” vb. Arap harfli imlâları da zaten değişik olan veya “gülistân-gülsitân” gibi vezin yardımıyla transkribesi tespit edilebilecek kelimeler değil, Klâsik edebiyatımız metinlerinde çokça geçmekle birlikte transkribelelerinde problemler yaşanan kimi kelimelerdir.

Bunlardan ikisi metin neşirlerinde “bostân”, “büstân” veya “büsitân” imlâlarıyla karşımıza çıkan بوستان (بوستان) kelimesi ile “dost” ve “düst” olarak karşılaştığımız دوست kelimesidir.

Eğer kelimedede med yapılmamışsa “bostân”, med yapılmışsa “büstân (veya “büsitân”) şekli tercih edilmelidir. Arap harfli metinde, kelimedede med yapılmamışsa genellikle (بوستان) şeklinde karşımıza çıkmaktadır ki bu durumda kelime “bostân” veya bustân” olarak trans-

kribe edilmeli, eğer kelime “vav”lı yazılmışsa “büstân (veya “büsütân”) olarak yazılmalıdır.

دوست kelimesi de vezne göre farklı transkribe edilmelidir. Eğer kelimededen sonra med yapılmamışsa “dost” veya “dūst”, med varsa “dūst” yazılmalıdır.

Farsça seslenme edatı (ünlem) olan “ā” son ekiyle Farsça çokluk eki “ān”, uzun i (ī) ile biten bir kelimededen sonra geldiğinde araya “y” kaynaştırması gelir ve bu durumda ī'nin uzunluk değeri sakıt olur. Bu olayının çoğu kez fark edilmediği dikkat çekmektedir. “Bākīyā, Nefīyā, Zātīyā, şūfiyā...”; “hūriyān, tūtiyān...” yazmak yanlıştır ve zaten bu imlâ vezne de uymaz. Doğru yazılım “Bākīyā, Nefīyā, Zātīyā, şūfiyā...”; “hūriyān, tūtiyān...” dır.

Son olarak sadece vezin konusunda değil, metin neşri genelinde pek çok örneğini gördüğümüz bir meseleye parmak basmak istiyoruz ki o da “birlik ve istikrar” meselesidir. İstikrarsızlığın vezinle ilgili boyutuna bir örnek verelim. Aşağıdaki yedi adet cümlelerin hepsi de aynı metnin dipnotlarında yer alan ve mısranın vezninin bozuk olması hususunda düşünülmüş notlardır:

“Vezne uymuyor.”, “Bu şekil vezne uymuyor”, “Vezin tutmuyor”, “Vezin eksik”, “Vezin bozuk”, “Metinde vezin eksik”, “Vezni bozuluyor.”

Aynı problem için yapılan uyarıların bu kadar farklı cümlelerle ifade edilmesi önemli bir konu gibi görünmese de metin neşrinde çok önemseydiğimiz “birlik ve istikrar” a halel getirmesi açısından dikkat çekilmesi elzem bir örnektir.

KAYNAKÇA

- Akalın, Mehmet (1975), *Ahmedî Cemşîd ü Hurşîd İnceleme – Metin*, Ankara: Atatürk Üniv. Ed. Fak. Yay.
- Ambros, Edith (1982), *Candid penstrokes The lyrics of Me’ālî, an Ottoman poet of the 16th century*, Berlin: Klaus Schwarz Verlag.
- Avşar, Ziya (2007), *Revânî Dîvânı*, Konya: Sebat Ofset Matbaacılık.
- Ayan, Hüseyin (2002), *Nesîmî – Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*, 2 Cilt, Ankara: TDK Yay.

- Aynur, Hatice (1999), *Çâkerî Divanı*, İstanbul: Yenilik Basımevi.
- Banarlı, Nihat Sami (1971), *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, 2 Cilt, Ankara: MEB Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmet (1970), *Vasfî - Dîvan (Tenkidli Basım)*, İstanbul: İÜEF Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmet, M. Ali Tanyeri (1987), *Zâtî Dîvânı –Gazeller-*, 3. Cilt, İstanbul: İÜEF Yay.
- Dilçin, Cem (1991), *Mes'ûd bin Aḥmed Süheyl ü Nev-bahâr İnceleme - Metin - Sözlük*, Ankara: TDK Yay.
- Ergin, Muharrem (1980), *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul: İÜEF Yay.
- Horata, Osman (1996), *Esrâr Dede – Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- İnce, Adnan (2000), *Cem Sultan, Cemşîd ü Hurşîd*, Ankara: TDK Yay.
- İpekten, Halûk (1974), *İsmetî Dîvânı -Edisyon Kritik-*, Ankara: Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.
- Kahraman, Bahattin (1999), *Nâlî Mehmed – Tuhfetü'l-emsâl (İnceleme – Metin)*, Konya: S.Ü. Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları.
- Kartal, Ahmet (2000), *Şeyh Baba Yûsuf Sivrihisârî – Mevḥûb-ı Mahbûb (İnceleme-Metin-Sözlük-İndeks)*, Eskişehir: Eskişehir Yunus Emre Kültür, Sanat ve Turizm Vakfı Yay.
- Köksal, M. Fatih (2001), *Edirneli Nazmî – Mecma'u'n-nezâ'ir (İnceleme– Tenkitli Metin)*, Ankara: Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi SBE.
- Köksal, M. Fatih (2003), *Derviş Hayâlî – Ravzatü'l-envâr*, İstanbul: Kitabevi Yay.
- Köksal, M. Fatih (2009), “Seyyid Nesîmî'nin Yayınlanmamış Şiirleri”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S. 50, s. 77-136.
- Kutlar, Fatma Sabiha (2004), *Arpaemîni-zâde Mustafa Sâmî – Dîvân*, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Mazıoğlu, Hasibe (1957), *Nedim'in Divan Şiirine Getirdiği Yenilik*, Ankara: TTK Basımevi.
- Meriç, Münevver Okur (1997), *Cem Sultan Cemşîd ü Hurşîd –İnceleme – Metin-*, Ankara: AKM Yay.
- Ocak, Tulga (1997), “Labial Hı'nın Çeviriyazıda Yazım Sorunu”, *Çağdaş Türk Edebiyatında Eleştirel Bir Bakış, Nevîn Önberk Armağanı*, s. 167-172.

- Sabuncu, Zeynep (2005), *Va'dî'nin Fîrûz u Dil-efrûz Mesnevisi [İnceleme – Metin - Tıpkıbasım]*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Saraç, M. A. Yekta (2002), *Emrî - Divan*, İstanbul: Eren Yayınları.
- Sungur, Necati (1994), *Âhî Divanı*, Ankara: KültürBakanlığı Yay.
- Tokatlı, Ümit (2001), “Aruzda ‘Bir Buçuk Hece’ ve ‘Med’ Terimleri Üzerine”, *Kayseri ve Yöresi Kültür, Sanat ve Edebiyat Bilgi Şöleni (12-13 Nisan 2001) Bildiriler*, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Yay., s. 707-710.
- Walsh, John R. (1979), “The Divançe-i Kemâl-i Zerd (Sarıca Kemâl)”, *Journal of Turkish Studies*, V. 3, s. 403-442.
- Yüksel, Hasan, H. İbrahim Delice, İ. Hakkı Aksoyak, (1996), *İslâmî'nin Mesnevisi*, Sivas.
- Zaîf, yz., *Mevlid-i Nebî*, Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Kütüphanesi, Nu. 1042.